

Veertiende-eeuwse kogge onthult zijn eerste geheimen

Al bijna een jaar is in het Waterbouwkundig Lab van Borgerhout een minutieus onderzoek bezig van de zwarte, kletsnatte resten van een middeleeuws schip dat bijna 11 jaar geleden werd gevonden bij het uitgraven van het Deurganckdok. **Paul Verbraeken** ging alvast horen of deze kogge al geheimen prijs gaf.

Op het eerste gezicht lijkt het een scene uit de serie *Miami Vice*: in een reusachtig lab meten en analyseren ernstig kijkende heren donkere planken; verderop liggen in zwarte plastic gewikkelde pakken, ondergedompeld in enorme kuipen. Lijken? Uiteraard niet. Het gaat hier om het wetenschappelijk onderzoek van de belangrijkste archeologische vondst in Vlaanderen van de voorbije decennia. Alles is het gevolg van de alertheid van een anonieme kraanman die in september 2000 diep in de bouwput van het toekomstige Deurganckdok voor de zoveelste keer een enorme hoop zand wegbeet. Meteen zag hij dat hij iets speciaals had geraakt: tien dagen later konden duizenden nieuwsgierigen eenmalig het dan vrijgelegde wrak van de Wase kogge bewonderen. De Archeologische Dienst van het Waasland deed de eerste vaststellingen en leidde de operatie om het wonderwel geconserveerde wrak uit elkaar te halen en 'voorlopig' in 33 open containers, gevuld met pompwater, op te bergen.

10 jaar 'voorlopig'

Ondanks tal van verklaringen gebeurde er tien jaar lang niets meer. Het hout stak hier en daar al rottend boven het water uit, onkruid had wortel geschoten in de houtblokken, uitwerpselen van vogels bevuilden het water. De vzw Watererfgoed Vlaanderen luidde

de alarmbel en einde 2009 trok minister Geert Bourgeois 1,25 miljoen euro uit voor een spoedbescherming, en om drie jaar lang het wrak te onderzoeken in Borgerhout.

"Het eerste wat we deden was een halve dag lang de begroeiing wegnemen", weet projectleider Tom Lenaerts van het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (VIOE). "Nadien hebben we de containers met zwarte folie afgesloten en zijn we een half jaar bezig geweest met het opstellen van een methodologie."

In juni 2010 begon het echte onderzoek en werden alvast vier containers uit Kallo overgebracht naar het lab. Voor de gelegenheid werd een 'Faro-arm' aangekocht waarmee elk voorwerp tot in de kleinste details wordt gemeten en alle gegevens driedimensioneel in de computer worden opgeslagen, en direct gevisualiseerd kunnen worden. Zo kan dus op scherm de kogge weer worden samengesteld.

Stuk voor stuk – nou ja, sommige planken wegen wel 200 kg en zijn tot 8 meter lang, 40 cm breed en 5 cm dik – wordt nu zuiver gemaakt, bestudeerd en beschreven. Waar nodig worden ook stalen genomen en voor verdere analyse naar labo's doorgezonden. Zo'n 14 man uit uiteenlopende disciplines zijn met de klus bezig. Zowat 60 van de naar schatting 450 onderdelen zijn inmiddels tot in de kleinste oneffenheid beschreven. Eens gereinigd en onderzocht wordt zo'n stuk in geperforeerd plastic verpakt, van

een identificatienummer voorzien en... weer in het water gelegd. "Zonder conserveringsmiddelen", onderstreept Tom Lenaerts. "Wij ronden ons onderzoek af in 2013. Pas daarna komt de conservering aan bod. Wat het hout nu zou opslorpen moeten we er later misschien weer uithalen."

Breeuwsel

Binnenkort worden de eerste resultaten verwacht die moeten duidelijk maken hoe erg het wrakhouw heeft geleden onder de tien jaar in Kallo. En ook stalen van het breeuwsel – het natuurlijke dichtingsmiddel waarmee men de kieren dichtte – zijn naar allerlei specialisten gezonden.

• Wat weten we intussen?

Projectleider Tom Lenaerts: Op basis van de jaarringen weten we dat het om eiken uit Nedersaksen gaat, gehakt in de winter van 1325-26. Het onderzoek van de verdere houtmonsters zal ons misschien leren waar het schip ooit gerepareerd werd en dat zegt ons dan veel over de havens die het aandeed. Uit de eerste analyses blijkt dat er voor het breeuwen vooral mos werd gebruikt met daarin pollen van heide. Heide was er voldoende in noordelijk Duitsland.

Archeoloog Jeroen Vermeersch: Het mooie is dat we al heel veel details terugvonden. Hier en daar vonden we tekens van de scheepsbouwer. Hier in deze plank zien we een scheur die ooit hersteld werd, met in de scheur breeuwsel dat er

in werd gehamerd. Daarover kwam een moslatje dat vastgezet werd met sintels, een soort nietjes. En het geheel werd met teer overdekt. We schatten dat er in dit schip van zowat 60 ton 10.000 tot 15.000 spijkers werden gebruikt.

• Weten we al hoe het schip daar in 'den Deurgand' ten onder ging?

Projectleider Tom Lenaerts: Het is een legende dat zo'n eiken kogge honderd jaar meeding. Het is veel eerder 10, hooguit 15 jaar. We weten dat er in 1345 een zware overstroming is geweest. De kogge die misschien al op afbraak lag te wachten, zou dan gekapseisd kunnen zijn, maar dat is pure speculatie. Een dumschip om een bres te dichten was het ook niet want die werden rechtopstaand met ballast afgezonden. En dat ontbreekt. Het enige wat we onder het schip vonden waren visgraten maar die waren afkomstig van vissen die gewoon in het wrak hun onderkomen hadden gevonden.

Het belang van dit schip is evident. Het is het best bewaarde, bijna oudste en grootste exemplaar van een scheepstype waarop honderden jaren de West-Europese economie en vooral de handel tussen de Hanzesteden draaide. Zo'n kogge was goed voor de vracht van honderd karren. En dit schip was bedrijvig aan de vooravond van de grote expansie van Antwerpen. Rond de periode dat het kapseide was Brugge nog de toonaangevende haven."

• En wat na het onderzoek?

Tom Lenaerts: Wij kunnen advies geven over de conservering, maar die technieken vragen 5 tot 30 jaar werk. Het minste wat men kan doen is gecontroleerde opslag, wat ook herbegraven onder veilige omstandigheden kan betekenen.

Prof Van Hooydonk reageert bliksemsnel: Dat laten we niet gebeuren. Dit schip moeten we als topstuk exploiteren. Het kan een formidabele toeristische troef worden voor Antwerpen."

Duizenden kwamen in oktober 2000 kijken naar de pas ontdekte kogge. FOTO STEFAAN VAN HUL

Projectleider Tom Lenaerts bij de reeds onderzochte stukken van de kogge. FOTO JAN VAN DER PERRE

Prof Eric Van Hooydonk (Watererfgoed Vlaanderen, L.) en Jeroen Vermeersch (VIOE) onderzoeken in Borgerhout een lange plank van de kogge. FOTO JAN VAN DER PERRE